

עם הופעת ספר חדש בהוצאת עם עובד, מפרי עטו של חבר עין-חרוד ד. מלץ - "מעגלות" - אפשר היה לראות בו רומן מפתח, כשבמרכזו דמויות מחיי החברה והפוליטיקה במשק עין-חרוד. לא היה קשה לזהות את האנשים שהופיעו בספר, על פי התנהגותם והתבטאותם. ייתכן והספר היה נשאר כחומר קריאה מעניין ואף מרתק בתוך התנועה הקיבוצית, על אף הנימה הקונטרבורסלית הקלה בטיפול בנושאים החברתיים בחיי היום-יום הקיבוציים, לולא הגוון האירוטי המובהק שבספר, מהסוג שפגשנו כעבור 20 שנה אצל John Updike: חברי השכבה המנהיגה במשק, ציניקנים משוללי מעצורים 'זעיר בורגנים' ביחסיהם עם המין השני, ראו בנשי הקבוץ, רווקות או נשואות, שטח ציד, שהוקנה להם בזכות אישיותם, העומדת מעל מוסכמות שאבד עליהן הכלח. הטובים לצייד! (כפי ששמעתי אחרי כן מפי חברי נוער עין-חרוד, לא עצרו גם בפני בנות חברות הנוער. ציטוט שיחה "ספרותית" קלאסית בין המנהיג (הכוונה כנראה ללוויטה) והבת: "האם את יודעת שירי ביאליק? בואי, אני אקרא לך". "האם את מכירה 'בן ובתי מאוֹדָן? בואי, אני אראה לך!".

אולי מבלי שמלץ התכוון לכך, הספר עורר סערה. התנועה הקיבוצית מעולם לא עלתה על 3% מכלל האוכלוסייה היהודית בארץ, אך משקלה החברתי והפוליטי-ציבורי היה לעין ערוך גדול יותר. עם זאת, ביישוב לא ידעו ולא התעניינו במיוחד בנעשה בתוך החברה הסגורה הזאת, מעבר לדברים מאוד כלליים. גילויים על הנעשה מאחורי פרגוד חדר המיטות הקיבוצי דרבנו פתאום את סקרנותם של רבים, שדמיינו לעצמם, ששטחי הצייד עשויים להיפתח לקהל ציידים רחב יותר.

גל של 'מתנדבים', תושבי הערים, התחיל לזרום אל המשקים הקיבוציים. גברים ונשים, לא רק צעירים, גילו לפתע התעניינות בחיי החברה הקיבוצית ודפקו על דלתות המשקים בבקשה להתקבל כמתנדבים לשהות זמנית, כדי להכיר את הקבוץ מקרוב. בעצמי נתקלתי בכמה כאלה, שכלל לא הסתירו, שבעצם הם מצפים להרפתקה ארוטית. איני יודע אם באו על סיפוקם בשטח זה, ואיני יכול לומר שלא היו קיימות אפשרויות כאלו; והרי גם בקיבוצים היו די רווקים ורווקות, שהיו מוכנים למעט חלופות בשגרה האפורה של היום-יום. איני בטוח שהמחיר, שהיה על ה'מתנדבים' למיניהם לשלם עבור ההרפתקה - העבודה המפרכת בחקלאות - היה משתלם. אותו דבר ניתן היה להשיג בתל-אביב - בקלות יתר. כך גל הסקרנים דעך עם הזמן. האם ההכרות החטופה סייעה לתקן כמה תיאורים מעוותים על החברה הקיבוצית וחייה הקשים, רמתה החומרית הנמוכה ועבודתה הקשה? לא בטוח. אך בימים ההם, פעם כשוכנסתי דרך מקרה לחדר האוכל הריק מאנשים, בשעה תשע וחצי בבוקר, ישבו ליד שולחן שלוש נשים, בחלוקי בוקר צבעוניים ארוכים וציפו, שבשעה זו מישהו יגיש להם breakfast with rolls and butter. גם בגרעם טענו פעם כמה הולנדיות באזני, ש"ללון בקבוץ זה מחנאות בתנאים נוחים" (comfortaabel campeeren).

בתנועה הקיבוצית היו לספר השלכות מעבר לעניין הספרותי גרידא. המחנות בויכוח התחלקו לאורך הקו הפוליטי הידוע מכבר - אנשי הרעיון ו"אחדות העבודה" ואנשי מפא"י והמשקיסטים. הוגי הרעיון ראו בספרו של מלץ כפירה בעיקר הרעיון הקיבוצי, ואילו הצד שכנגד ראה בו קריאת תגר על שלטון רעיוני מאובן קשוח, דברים שאולי נגעו לדיון על עצם תפיסת יסודות הקבוץ המאוחד, אך לא היה להם נגיעה, לפי הרגשתי, לספרו של מלץ. מלץ, עם ספרו "מעגלות", לא זרע את זרע הפילוג בקבוץ המאוחד (מעין הרייאט ביצ'ר סטו, שעם ספרה "אהל הדוד טום" הביאה למלחמת האזרחים באמריקה, על פי טענת רבים). מלץ כתב סאטירה על החברה הקיבוצית, החברה שסביבו - לא אחרת מדין גלברט, עשר שנים אחריו, שצייר בקריקטורות שלו, לעגמת נפשן של המחסנאיות בתנועה, את הקיבוצניק עם טלאי על המכנסים...

אנשים רבים, מרבדים שונים של החברה היהודית בארץ ישראל, הגיעו לחיות באשדות יעקב, לתקופות ארוכות או קצרות, בעל כורחם או מרצונם, עולים חדשים או ותיקים בארץ, ידועי שם או פשוטי עם - ואיני יודע מה הניע את המשק להיענות ברוחב לב כזה לפניות הרבות. בין הידועים יותר, שהשתקעו לזמן קצר במשק נזכר אברהם שלונסקי המשורר, שלא החזיק מעמד זמן רב; הוא הגיע מהר למסקנה, שעל העבודה צריך לכתוב, לא לעשותה - כך לפחות התבטא כלפי מקורבים. בזמננו התקבלו